

CATALONIA BACKGROUND INFORMATION [SÈRIE E / 2014 / 3.1 / CA]

Data: 02/12/2015

Autor: Juan Carlos Moreno Cabrera

L'ABSOLUTISME LINGÜÍSTIC DE L'ESTAT ESPANYOL

Introducció

Com en el cas d'altres països europeus, l'actitud de l'Estat espanyol en relació al multilingüisme està mediatitzada pel predomini de la llengua oficial d'aquest estat (el castellà) a través de processos de promoció d'aquesta llengua, servint-se de tots els mitjans polítics, culturals, educatius, econòmics, jurídics i comunicatius dependents directament del govern central, la qual cosa ha suposat un bilingüisme obligat dels qui tenen com a nativa una llengua diferent dins d'aquest estat.

Aquest procés de promoció de la llengua oficial de l'estat, quan té suficient èxit, porta a què l'esmentada llengua sigui considerada com la llengua comuna, la llengua de comunicació per antonomàsia, la llengua de comprensió i d'ús obligat, el que justifica i consolida l'absolutisme lingüístic a favor de la llengua oficial de l'estat. Per això, el procés d'extensió del bilingüisme en les comunitats que tenen una llengua diferent no es veu compensat amb un procés similar de l'extensió del bilingüisme a les comunitats la llengua nativa de les quals és l'oficial d'aquest estat. El resultat és un país amb poblacions bilingües de la llengua oficial de l'estat i de la seva llengua nativa pròpia i una majoria de persones monolingües: aquelles la llengua nativa de les quals és la llengua oficial de l'estat. Aquest és el cas de l'actual Estat espanyol, on la gran majoria de la població coneix només una de les llengües de l'estat (el castellà) i on hi ha diversos milions de persones que són bilingües en llengua castellana i en una de les llengües de les actuals Comunitats Autònomes (bàsicament gallec, basc i català, incloent el valencià).

S'arriba així a un resultat poc raonable des del punt de vista de l'harmonia entre les diverses nacions que constitueixen l'actual Regne d'Espanya. Espanya ha sigut, almenys des de l'Edat Mitjana, una entitat geopolítica plurinacional i plurilingüe. Però sobretot des del segle XVIII ha estat oficialment considerada com a uninacional i monolingüe, en el sentit que tota la política de l'estat central va dirigida a instaurar, assegurar i potenciar l'hegemonia de la llengua oficial de l'estat a tots els seus territoris i a evitar o, almenys, a no estimular o potenciar que les persones que tenen com a nativa alguna de les varietats de la llengua oficial de l'estat, el castellà en aquest cas, coneguin, aprenguin i usin les altres llengües, sota el pretext que la llengua oficial en tot l'estat, el castellà, és la

llengua comuna de comunicació i, per tant, és considerada per l'absolutisme lingüístic de l'Estat espanyol l'única que pot servir per a la comprensió generalitzada.

També des d'aquesta òptica absolutista es considera molt negatiu i contraproduent que en les comunitats autònomes en les quals és oficial també la llengua pròpia, aquesta llengua ocupi o arribi a ocupar un lloc preferent, preeminent o dominant sobre la llengua oficial de l'estat. Sols es considera positiu un bilingüisme en el qual la llengua oficial de l'estat domini sobre la llengua pròpia de cada una de les comunitats que tenen com a cooficial una llengua diferent del castellà.

Un dels punts essencials de l'absolutisme lingüístic de l'Estat espanyol es basa en la idea que la llengua espanyola ha arribat a convertir-se en la llengua comuna d'aquest estat gràcies a un procés natural de propagació per tot Espanya i d'acceptació entusiasta per part de les comunitats de l'actual Regne d'Espanya amb una llengua diferent.

Aquesta idea no només apareix en discursos polítics d'institucions de l'estat sinó que constitueix una constant del pensament monolingüista espanyol que no només no es reconeix com a absolutista, sinó que es considera a si mateix lliure dels pecats de particularisme i secessionisme que atribueix a aquells que a Espanya promouen i defensen alguna de les seves llengües pròpies (català, gallec, basc, asturià, aragonès).

Per suposat, la idea que el castellà mai es va imposar a Espanya és clarament falsa, ja que durant diversos segles, abans i després de la dictadura franquista, l'ensenyament, per exemple, es va realitzar a Espanya de forma generalitzada únicament en castellà, sense que hi hagués cap espai per a les altres llengües dels diferents pobles d'Espanya. El mateix es pot dir de les institucions oficials de l'estat, on el castellà ha estat durant segles l'única llengua acceptada.

La transició a la democràcia

A partir de la mort del general Franco, es van obrir perspectives democràtiques per a la societat espanyola sobre la base de les lluites obreres i socials contra la dictadura i per la llibertat política i sindical que es venien produint des d'abans de la desaparició del dictador. Dins d'aquestes perspectives van sorgir possibilitats per redefinir l'Estat espanyol, de manera que es passés d'un estat monolític dictatorial a un estat plural que reconegués en igualtat les diverses nacions que es troben dins d'ell i, per tant, les diverses llengües i cultures característiques d'aquestes.

Des de l'inici mateix de la transició espanyola cap a la democràcia hi va haver propostes que anaven dirigides a reconèixer en igualtat totes les nacions i llengües que constitueixen l'actual Regne d'Espanya, que calia reconèixer com a estat plurinacional i plurilingüe.

Tanmateix, aquest tipus de propostes va xocar des del principi amb el monolingüisme espanyolista de caràcter absolutista, l'objectiu fonamental del qual és mantenir Espanya com a un estat en el qual la nació i la llengua espanyoles han de ser necessàriament dominants en tots els àmbits respecte de les altres nacions i llengües integrades al nou estat que aspirava a ser democràtic.

Per a l'absolutisme lingüístic espanyol, qualsevol indicatiu de col·locar la llengua nacional, el castellà, en nivell d'oficialitat igual o semblant que les altres llengües d'Espanya no pot conduir a una altra cosa que a la disgregació i, per tant, al camí cap a la dissolució de la nació espanyola. Aquest desvetllament és el que explica la reacció dels intel·lectuals i institucions espanyolistes davant les conseqüències que es deriven de la cooficialitat de llengües com el català, el gallec o el basc (l'aragonès i l'asturià no gaudeixen de cap estatus d'oficialitat), i de les accions de promoció que van dirigides a convertir aquesta cooficialitat legal en una cooficialitat real, de manera que aquestes llengües tinguin una posició equiparable a la de la llengua castellana en cadascuna de les corresponents comunitats autònomes.

Així van anar desenvolupant-se, en els anys següents a la mort de Franco, els estatuts d'autonomia de les diferents comunitats autònomes, especialment els de Catalunya, el País Basc i Galícia, llengües com al gallec, català i basc van ser reconegudes com oficials en igualtat *de iure* amb el castellà, és a dir, almenys des d'un punt de vista legal.

Situació actual

Tanmateix, quan en els anys successius (sobretot a partir dels anys vuitanta del segle passat) alguns dels governs d'aquestes comunitats autònomes han intentat dur a terme les necessàries accions de promoció de les corresponents llengües pròpies per aconseguir que la cooficialitat legal es converteixi en una cooficialitat real i efectiva en les institucions públiques i privades, les institucions i personalitats de l'absolutisme lingüístic espanyol centralista han aixecat la seva veu de forma estrident i han intervingut per condemnar insistentment i impedir l'efectivitat d'aquestes accions, considerades com activitats que busquen marginar i menyscar la llengua castellana reputada com l'única i exclusiva llengua possible de comunicació entre tots els ciutadans espanyols.

L'absolutisme lingüístic espanyol es caracteritza per l'exaltació del concepte *llengua comuna* i la desacreditació del concepte *llengua pròpia*. Ambdós aspectes estan inevitablement units. La presumpta obvietat del caràcter comú del castellà porta aparellada, pels propis imperatius excoents d'aquest absolutisme, l'intent d'eliminar de les altres nacions un dels seus trets culturals fonamentals: la seva caracterització lingüística, reconeguda, com hem vist, als respectius estatuts d'autonomia. D'aquesta manera, a més, es contribueix a la justificació que determinades comunitats no constitueixen una nació que pugui desmembrar o dissoldre una nació espanyola monolítica i excoent.

El discurs de l'absolutisme lingüístic espanyol és particularment clar i transparent i porta un parell de segles sense canviar de manera substancial. Es continuen repetint els mateixos tòpics basats en la idea que el castellà és una llengua intrínsecament superior a les altres: és més fàcil d'entendre i d'usar, més útil, més universal.

Les polítiques espanyolistes no han promogut el multilingüisme i plurilingüisme a l'Estat espanyol, sinó el monolingüisme en castellà o el bilingüisme amb una altra de les llengües d'Espanya però només en les poblacions la llengua nativa de les quals és diferent del castellà. Per tant, la política oficial central, encara vigent, sobre les llengües d'Espanya és: monolingüisme per a la majoria de la població i bilingüisme amb domini de la llengua castellana per a les persones la llengua nativa de les quals no és el castellà (Moreno Cabrera 2008, 2014 i 2015).

En l'actualitat, el reglament del Congrés dels Diputats prohibeix la utilització de cap llengua diferent del castellà, la qual cosa suposa que les persones que representen partits de les comunitats autònomes amb llengua pròpia tenen prohibit expressar-se en aquesta llengua pròpia malgrat que és la llengua habitual de milions de persones que representen. Aquest dèficit representatiu i democràtic, directament heretat de l'etapa franquista, segueix vigent a l'Espanya actual i mostra clarament l'absolutisme lingüístic de les institucions fonamentals de l'Estat espanyol.

Els poders judicial, executiu i legislatiu de l'actual Estat espanyol són estrictament monolingües, la qual cosa suposa una clamorosa negació del caràcter plurinacional i plurilingüe de l'estat en el qual actuen. L'educació controlada per l'estat central continua sent estrictament monolingüe en castellà (margina les altres llengües d'Espanya), com en l'època franquista. Els partits estatals majoritaris continuen atenint-se a aquest punt de vista amb el pretext que hi va haver un consens després de la mort del dictador per democratitzar el país després de la dictadura.

Però el procés que va donar lloc a la constitució de 1978 avui vigent, es va fer amb l'amenaça d'un cop de la cúpula militar franquista, que es va materialitzar en diversos intents de cops d'estat, el més conegut dels quals va ser el de febrer de 1981, i amb les estructures de poder de la dictadura totalment intactes. Això ha provocat que encara sobrevisquin a l'Espanya actual multitud d'aspectes directament heretats de l'etapa franquista que continuen vigents avui en dia: la falta de reconeixement de l'Estat espanyol com un estat plurinacional i plurilingüe n'és un dels principals.

Dues institucions fonamentals

La política d'absolutisme lingüístic de l'Estat espanyol és evident en dues institucions fonamentals dedicades a la llengua castellana: La Reial Acadèmia Espanyola (RAE) i l'Institut Cervantes (IC): ambdues institucions recolzen, difonen i promouen la política de l'absolutisme lingüístic de l'Estat espanyol

(estan en gran manera finançades per l'Estat espanyol) des d'un punt de vista cultural. La primera en l'àmbit hispànic i la segona a la resta del món. La RAE intenta mantenir el prestigi i l'autoritat del castellà europeu sobre el castellà americà per justificar el seu estatus com a institució dirigent i fundadora davant les acadèmies americanes i per poder exercir un control sobre la llengua castellana a nivell internacional. L'IC intenta assegurar que el castellà d'Espanya sigui present com a varietat dominant en l'ensenyament del castellà per a estrangers, davant les varietats americanes. A més, és promotora de la política expansiva del castellà presentant aquest idioma com l'única llengua d'àmbit internacional que pot contrarestar la influència de l'anglès en l'esmentat àmbit.

Un model alternatiu?

És clar que la política lingüística absolutista de l'Estat espanyol no és l'única política lingüística possible. Una altra consistiria en promoure el plurilingüisme de les llengües d'Espanya en tota la població, de manera que la immensa majoria de les persones pogués manejar-se amb facilitat en almenys dues de les llengües d'Espanya. Seria important que tots els poders de l'estat assumissin i promoguessin el reconeixement a nivell estatal de les nacions i de les llengües que constitueixen en aquest moment l'Estat espanyol, cosa impossible dins del marc constitucional actual. Aquest últim objectiu, que es podria aconseguir a través de l'educació i de polítiques lingüístiques, contribuiria de forma molt notable a la cohesió i harmonia de les nacions integrades en aquest moment dins del Regne d'Espanya. Al nivell internacional, seria necessari reconèixer que la internacionalitat del castellà radica en les varietats del castellà d'Amèrica i no en les d'Espanya, que són ara com ara minoritàries i residuals.

Juan Carlos Moreno Cabrera, catedràtic de Lingüística General a la Universidad Autónoma de Madrid (UAM)

Referències

Moreno Cabrera, J. C. (2008) *El nacionalismo lingüístico. Una ideología destructiva*. Barcelona: Península.

Ibid. (2014) *Los dominios del español. Guía del imperialismo lingüístico panhispánico*. Madrid: Síntesis.

Ibid. (2015) *Errores y horrores del españolismo lingüístico. Cinco vocales para conquistar el mundo*. Tafalla: Txalaparta.